

Eski Fakat Güncel Bir Sorun: Panama Belgeleri ve Vergi Cennetleri*

Muhammet ŞAHİN¹ Candan YILMAZ²

Gönderim tarihi: 30.10.2017 Kabul tarihi: 25.06.2018

Özet

Vergi devletin en önemli gelir kaynağıdır. Kamu hizmetlerinin aksamadan yürütülerek, kalitesinin artırılabilmesi en temelde iyi işleyen bir vergi sistemine bağlıdır. Bu bakımdan devletin vergi hasılatını azami düzeye çıkarabilmesi, beraberinde vatandaşların kamu hizmetlerinden elde ettiği fayda düzeyini de yükseltecektir. Ancak vergi hasılatının artırılmak istenmesi çeşitli ekonomik kesimlerde zaman zaman olumsuz tepkilere de yol açabilmektedir. Örneğin mükellefler vergiye uyum konusunda isteksiz davranarak, vergiden kaçınma veya vergi kaçırma fiillerinde bulunabilirler. Bu noktada vergi cennetleri, devletlerin önemli ölçüde gelir kaybına uğramasına yol açabilmektedirler. Zira özellikle kıyı ötesi finansal işlemlerin yoğunlaştığı küreselleşme sürecinde, vergi cennetleri, vergi yükümlülüğünden kurtulmanın önemli bir aracı haline gelmiştir. Bu çalışmada, vergi cennetleri sorunu 2016 yılında yaşanan “Panama belgeleri skandalı” temelinde ele alınacaktır. Çalışmanın amacı, vergi cennetlerinin ekonomik ve sosyal etkilerinin, yaşanan bu güncel deneyim ışığında incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Panama Belgeleri, Vergi Cennetleri, Kıyı Ötesi Finans, Vergilendirme.

An Old But Actual Issue: Panama Papers and Tax Havens

Abstract

Tax is the most important revenue source of the state. Executing of public services without disruption and increasing its quality fundamentally depends on a well functioning tax system. In this respect maximizing the state's tax revenue will also increase utility level of citizens from public goods. But when the state desires to increase tax revenue sometimes it can also lead to negative reactions in several economic segments. For example, taxpayers can be reluctant for tax compliance and they act tax avoidance or tax evasion behaviour. In this context, tax havens can lead to loss the state's income significantly. Because, especially in the globalization process which off-shore financial transactions is intensified, tax havens have become an important tool of getting rid of tax liability. In this paper tax havens issue will be dealt on the basis of the “2016 Panama papers scandal”. Aim of the study is to examine the economic and social effects of tax havens in this current experience.

Keywords: Panama Papers, Tax Havens, Off-Shore Finance, Taxation.

* Bu çalışma 8 – 10 Nisan 2017 tarihleri arasında Batum / GÜRCİSTAN’da düzenlenen 1. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi’nde sunulmuş ve makalenin özeti bu sempozyumun bildiriler kitabında yayımlanmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, musah1978@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-1490-8947

² Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, candanyilmaz@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-7915-8040

1. Giriş

Vergi uygulama ve politikaları, kamu maliyesi çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Devletin, kamu hizmetlerini yeterli bir şekilde sürdürebilmesi vergi ve benzeri kamu gelirlerinin verimliliğine bağlı olduğundan vergi kayıp ve kaçaklarının ortadan kaldırılması, toplumsal faydanın maksimizasyonu açısından hayati bir önem taşımaktadır. Vergi toplama politikalarının etkin bir şekilde yürütülmesi, içinde bulunulan küreselleşme sürecinde daha da elzem bir hale gelmiştir. Keza artan vergi rekabeti ve gün geçtikçe daha da dominant bir etkiye sahip olan serbest ticaret kuralları, devletlerin Kurumlar Vergisi ve Gümrük Vergisi gibi gelir kaynakları üzerinde belirgin bir baskı yaratmaktadır.

Bunun yanı sıra uluslararası finansal aktivitelerdeki yoğunlaşmanın bir sonucu olarak, kıyı ötesi (off-shore) bölgelerin neden olduğu vergi kayıpları da giderek artmaktadır. Kıyı ötesi finansal faaliyetlerin büyük bir mali gizlilik içerisinde yürütülmesi ve son derece gevşek idari ve hukuki düzenlemelere tabi olması, başta çok uluslu küresel şirketler olmak üzere birçok kişi ve kurum için elverişli bir vergi sığınağı ortamı yaratmaktadır. Maliye literatüründe vergi cennetleri adı verilen bu sığınaklar vergi cenneti durumundaki ülkeye avantaj sağlarken, küresel ekonominin büyük bir bölümü için ise son derece olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir.

Bu çalışma, vergi cennetlerinin iktisadi ve mali boyutları ile küresel ekonomide meydana getirdikleri etkileri, 2016 yılında yaşanan Panama Belgeleri Skandalını da kapsayacak şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde özellikle 1980’li yıllardan sonra daha belirgin bir hale gelen küreselleşme sürecinin vergi uygulama ve politikaları üzerindeki etkisi anlatılmaktadır. İkinci bölümde kıyı ötesi finansal faaliyetlerdeki artış incelenerek, bu faaliyetlerin vergi cennetleri ile olan ilişkisi ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde vergi cennetlerinin boyutları ve etkileri değerlendirilmektedir. Son bölümde ise güncel bir vergi cenneti tartışması olan Panama Belgeleri Skandalına odaklanılmaktadır.

2. Küreselleşme Sürecinin Vergi Uygulama ve Politikalarına Etkisi

İçinde bulunduğumuz küreselleşme süreci ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlardaki önemli değişimleri de beraberinde getirmektedir. 1973 Petrol Krizi sonrası dönemin değişen iktisadi paradigması doğrultusunda (Harvey, 2005; Kazgan, 2002) hızlanan ekonomik ve mali küreselleşme sürecinin vergi uygulama ve politikalarına yansımaları Arz Yanlı görüşlerin benimsenmesi olmuştur. Arz Yanlı İktisat ekolünün kurucusu ve en önemli ismi olarak kabul edilen Arthur Laffer’in Keynesyen dönemin yüksek vergi oranlarına duyduğu

tepkinin bir sonucu olarak (Laffer, 1981), özellikle gelişmiş OECD ülkelerinde Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi gibi doğrudan vergi oranlarında 1980’li yıllardan itibaren ortalama 20 puandan fazla bir düşüş yaşanmıştır (Şahin, 2014: 3089-3090).

Doğrudan vergi oranlarındaki düşüşe karşın küreselleşme süreci ile birlikte kayıt dışı ekonomik faaliyetler daha yaygın bir hale gelmiştir. Gelişmiş ekonomilerde, özellikle İskandinav ülkelerinde daha belirgin bir şekilde olmak üzere (Schneider ve Enste, 1999), kayıt dışı ekonominin milli gelir içerisindeki payı küreselleşme sürecinde hızla yükselmiştir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler ise kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdeki bu artışı, gelişmiş ülkelere göre çok daha ağır bir şekilde yaşamışlardır (Schneider ve Klinglmair, 2004). Bu artışta doğrudan vergilerin payı azalırken, dolaylı vergilerin payı ise artmıştır. Bunun yanı sıra ekonomik regülasyonların varlığı ile sosyal güvenlik katkı paylarının yüksekliği de kayıt dışılıktaki artışta belirleyici olmuştur (Schneider, 1997; Schneider, 2006).

Küreselleşme sürecinin önemli özelliklerinden biri de ekonomi politikalarındaki dönüşüme bağlı olarak uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaların kaldırılması ve böylece ülkeler arası sermaye akımlarının hızlanmasıdır. Liberalize edilmiş sermaye hareketleri sonucunda küresel çaptaki sermaye akımları hızla artmış, toplam Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) miktarının dünya Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) içerisindeki payı 1970 yılında %0,39 düzeyinde iken, 2007 yılında yaklaşık olarak %858 oranında artarak %3,35 seviyesine ulaşmıştır (Baltacı ve Şahin, 2016: 642). Bu da 1980 sonrası sermaye akımlarındaki artışın, küreselleşme süreci ile eş zamanlı olduğunu göstermektedir. Sermaye akımlarındaki küresel yoğunlaşmanın vergi uygulamaları üzerinde üçlü bir etkisi söz konusudur. İlk olarak yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla yararlanmak isteyen ülkeler arasında keskin bir *vergi rekabeti* yaşanmış ve sermaye kazançları üzerindeki vergisel yüklerin azaltılması konusunda genel bir eğilim ortaya çıkmıştır (Devereux ve Loretz, 2012; Keen ve Konrad, 2012; Aktan ve Vural, 2004; Öz ve Yaraşır, 2009). İkincisi kamu ekonomisi karar birimlerinin, özel girişimlere sağladığı *vergi teşviki* uygulamalarında artış meydana gelmiştir. Ülkelerin yatırım ortamının iyileştirilmesini amaçlayan bu teşvikler ile tıpkı birinci maddede olduğu gibi yabancı sermaye yatırımlarının arttırılması amaçlanmıştır (UNCTAD, 2000; OECD, 2008; Tekin, 2006). Son olarak da Çok Uluslu İşletmelerin (ÇUI) dünya ekonomik sistemi içerisinde artan etki alanlarına bağlı olarak *transfer fiyatlandırması* sorunu yaşanmış ve bu durum ÇUI’lere ev sahipliği yapan ülkelerin zaman zaman önemli miktarlarda vergi kayıplarına uğramalarına neden olmuştur (OECD, 2010; Pehlivan ve Gökbnar, 2010).

Bunların yanı sıra bilişim sistemleri ve iletişim teknolojilerindeki değişimler de, *elektronik ticaret (e-ticaret)* işlemlerinde meydana getirdiği etkiye bağlı olarak, vergi uygulama ve

politikalarında dönüşüme yol açmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan bu durum, yirmi birinci yüzyılda da hızlanarak devam etmektedir. Uluslararası verilere göre 2016 yılında küresel e-ticaret hacmi 1,9 trilyon doları aşarken, bu değer toplam dünya ticaretinin yaklaşık olarak %8,7'sine karşılık gelmektedir. Geleceğe dönük tahminler ise söz konusu değerlerin 2020 yılında sırasıyla 4 trilyon dolar ve %14,6 seviyesine ulaşacağını göstermektedir (E-Marketer, 2016). Mal alış ve satışlarının somut bir pazar üzerinden değil de sanal bir ortamdan gerçekleştirilmesine neden olan bu durum, devletlerin gelir kaybına uğramamak için vergisel düzenlemelerini de bu yeni küresel gerçekliğe göre düzenlemeleri gerekliliğini doğurmuştur (OECD, 2001; Jones ve Basu, 2002; Organ ve Çavdar, 2012).

3. Kıyı Ötesi (Off-Shore) Finansal İşlemlerde Artış

Küreselleşme süreci ekonomide finansal aktivitelerin belirleyici olduğu, özellikle gelişmiş merkez ekonomiler başta olmak üzere dünya genelinde endüstriyel ağırlıklı ekonomik yapılardan finans ağırlıklı ekonomik yapılara geçişin hızlandığı bir dönem olmuştur (Krippner, 2005; Palley, 2007; Dore, 2008). Türev araçlar olarak da adlandırılan finansal enstrümanların gerek hacim, gerekse de adet bakımından artışı ile paralel bir şekilde gerçekleşen bu durum, büyük ölçüde yeni finansal varlıkların oluşturulması (finans mühendisliği) ile gerçekleştirilebilmiştir. Bu tür finansal araçların dünya hasılasına oranı 1990'larda %27 düzeyinde iken, 2006 yılına gelindiğinde %800 seviyesine ulaşmıştır. Finansallaşmanın merkezi olarak kabul edilen ABD'de finans sektörünün hem milli gelir, hem de toplam şirket karları içerisindeki payı küreselleşme sürecinin hız kazandığı 1980'ler boyunca sürekli bir artış eğilimi sergilemiştir (Orhangazi, 2008: 136-138).

Finansallaşma süreci ile birlikte çeşitli fon varlıklarının miktar ve hacminde önemli artışlar meydana gelmiştir. Bunların öncülüğünü Hedge Fon (Koruma Fonları) adı verilen fonlar yapmış, 2008 Küresel Finans Krizi öncesinde söz konusu varlıkların dünya genelindeki toplam hacmi yaklaşık olarak 1,4 trilyon dolarlık bir değere ulaşmıştır (Blundell-Wignall, 2007: 42). Bunun yanı sıra emeklilik fonları (Engelen, 2003; McCarthy, 2014) ve varlık fonları (Beck ve Fidora, 2008; Santiso, 2008) benzeri finansal enstrümanlarda da yine bu süreç içerisinde belirgin bir artış gözlemlenmiştir. ABD ve diğer gelişmiş ekonomilerdeki gayrimenkul ve hisse senedi varlıklarına yönelik bu fonlar, CDS (Credit Default Swaps-Kredi Temerrüt Takasları) ve CDO (Collateralized Debt Obligations-Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri) benzeri türev ürünlerin büyümesinde etkili olmuşlardır (Jarrow, 2011; Pani ve Holman, 2013).

Ekonomik aktivitelerin finansallaşması, küreselleşmenin bir alt boyutu olarak, kıyı ötesi finansal kurumların de arttığı bir döneme karşılık gelmiştir. Vergisel avantajları, kambiyo

denetim kolaylıkları, liberal bir bankacılık sistemine sahip oluşu, uygun coğrafi konumu ve büyük finansal pazarlara giriş olanağı gibi çeşitli özelliklere sahip olan (Tiryaki, 1990: 2) bu yapılar, ağırlıklı olarak 1970'lerin başlarından itibaren ortaya çıkmakla birlikte (Zoromé, 2007: 4), özellikle 1980'lerden sonra daha yaygın hale gelmişlerdir (Sikka, 2003: 366). Off-shore bölgeleri, günümüzün ekonomik ve mali koşullarında önemli değişimlere yol açmaktadırlar. Kıyı ötesi finansal yapıların hacim ve miktar bakımından büyüyerek küresel ekonomi içerisinde giderek ağırlıklı bir yer edinmeye başlaması, literatürde suç ekonomileri olarak adlandırılan kara para aklama ve yasadışı terör faaliyetlerinin finansmanı gibi konularda da adeta birer paravan alan gibi kullanılmaları sonucunu doğurmuştur (MASAK, 2011; Tavares, 2013). Bu durum özellikle de refah düzeyi yüksek ama toplam ekonomik hacmi küçük ülkeler için daha belirgin bir baskıya neden olabilmektedir. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri için yapılan bir araştırmaya göre kara para aklama faaliyetlerinden en fazla zarar gören Estonya'da bu aktivitelerin GSYİH'ye oranı %207, onu takip eden Letonya'da ise %163 düzeyine ulaşmaktadır (European Parliament, 2017a: 24). Bunun yanı sıra kıyı ötesi işlemlerin artan yoğunluğu, günümüzün en önemli mali meselelerinden biri olan vergi cennetleri sorununun büyümesinde de belirleyici olmuştur. Günümüzde çok uluslu şirketlerin, vergi yükümlülüklerini azaltmak için zaman zaman bu tür yapıları kullandıkları bilinmektedir (Kutsch, 2015; Hyde, 2016).

4. Vergi Cennetleri: Boyutları ve Etkileri

Vergi cennetleri konusu günümüzün başlıca iktisadi ve mali meselelerinden biri haline gelmiştir (OECD, 1998; OXFAM, 2016a). Finansal uygulamaların genellikle şeffaf olmadığı, vergilerin oldukça düşük oranlarda hatta zaman zaman sıfır oranında uygulandığı, yapılan işlemlerin gerçeklikten uzak olduğu ve bilgi alışverişinin yetersiz kaldığı ekonomiler olarak nitelendirilen vergi cennetleri (Gravelle, 2015: 3), son dönem vergi çalışmalarında giderek artan bir öneme sahip olmuşlardır. Vergi cenneti durumundaki ülkenin avantajlı, verginin ev sahibi olan ülkenin ise dezavantajlı bir konuma sahip olduğu vergi cennetleri meselesinde büyük çoğunluğu nüfus, ekonomik büyüklük veya yüzölçümü bakımından görece küçük olan vergi cenneti ülkeler büyük mali kazançlar elde ederlerken, küresel ekonomi ise bir bütün olarak bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Vergi cennetleri, dünya hasılasına yaptıkları katkıdan yaklaşık olarak 20 kat daha fazla finansal varlığa sahip olup (Hines, 2004: 37), yerküredeki tüm finansal varlıkların %8'i bu ülkelerin kontrolü altında bulunmaktadır (Zuckman, 2015). Buna karşın trilyonlarca dolarlık bir büyüklükle ifade edilen bu ekonomilerin neden olduğu yıllık toplam vergi kaybı ise 150 milyar doları aşmaktadır (OXFAM, 2013).

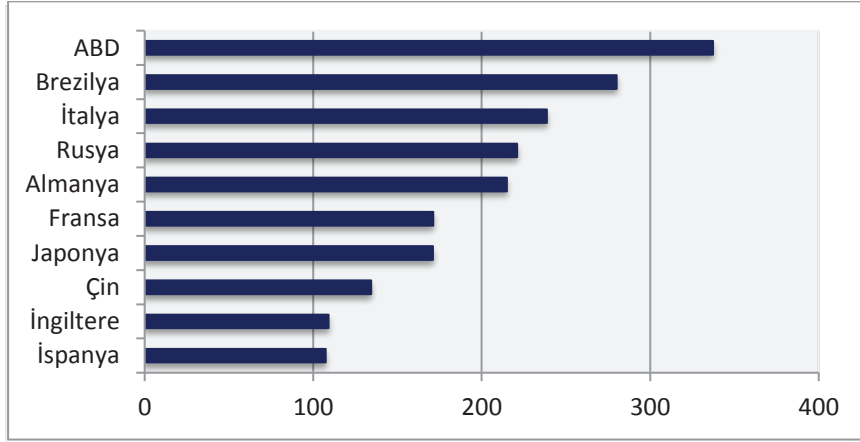
Tablo 1: Vergi Cennetlerinin Bölgesel Dağılımı

BÖLGE	ÜLKELER
<i>Karayipler</i>	Anguilla, Antigua ve Barbuda, Bahama Adaları, Barbados, Belize British Virgin Adaları, Cayman Adaları, Grenada, Montserrat, St Kitts ve Nevis, St Vincent ve The Grenadines, Turks ve Caicos Adaları, US Virgin Adaları
<i>Avrupa Kıtası</i>	Andorra, Guernsey, Liechtenstein, Monaco
<i>Pasifikler</i>	Cook Adaları, Marshall Adaları, Nauru, Niue, Vanuatu
<i>Asya Kıtası</i>	Brunei, Hong Kong, Maldiv Adaları
<i>Afrika Kıtası</i>	Liberya, Mauritius, Şeyssel Adaları
<i>Amerika Kıtası</i>	Bermuda, Panama

Kaynak: The Economist, 2015

Tablo 1, vergi cennetlerinin küresel dağılımını göstermektedir⁴. Büyük bir çoğunluğu Karayipler’de toplanmakla birlikte, yeryüzünün hemen hemen tamamına yayılmış olan bu ülkelerin en önemli ortak özelliği nüfus, yüzölçümü ve GSYİH bakımından görece küçük ülkeler olmalarıdır. Bunlar kendi ekonomik büyüklüklerinin çok üstünde bir off-shore (kıyı ötesi) hesabını kontrolleri altında tutmaktadırlar. Yalnızca Amerikan şirketlerinin off-shore varlıkları Bermuda GSYİH’sının 16, British Virgin Adaları GSYİH’sının 18 ve Cayman Adaları GSYİH’sının ise 20 katına karşılık gelmektedir (Gravelle, 2015: 18). Bu bakımdan vergi cenneti ülkeler, başta ABD şirketleri olmak üzere, büyük şirketlerin vergi yükümlülüklerinden kurtulmalarında sıklıkla başvurdukları bir alan haline gelmişlerdir. Yapılan bir araştırmada ABD’nin en yüksek kıyı ötesi hesaplara sahip üç şirketinden Apple’nin 181,1 milyar dolar, General Electric’in 119 milyar dolar ve Microsoft’un ise 108,3 milyar dolar düzeyinde kıyı ötesi varlığı olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Pfizer, IBM, Merck, CISCO, Exxon Mobil ve Google gibi önde gelen Amerikan şirketlerinin off-shore hesapları ise 47 milyar dolar ile 74 milyar dolar arasında değişen değerlere ulaşmaktadır (Desjardins, 2016). Böylece Apple firmasının off-shore varlıkları toplamı Romanya (177,9 milyar dolar), General Electric firmasının Kuveyt (114 milyar dolar) ve Microsoft firmasının ise Fas (100,6 milyar dolar) ekonomisinden daha büyük olduğu görülmektedir (World Bank, 2017a).

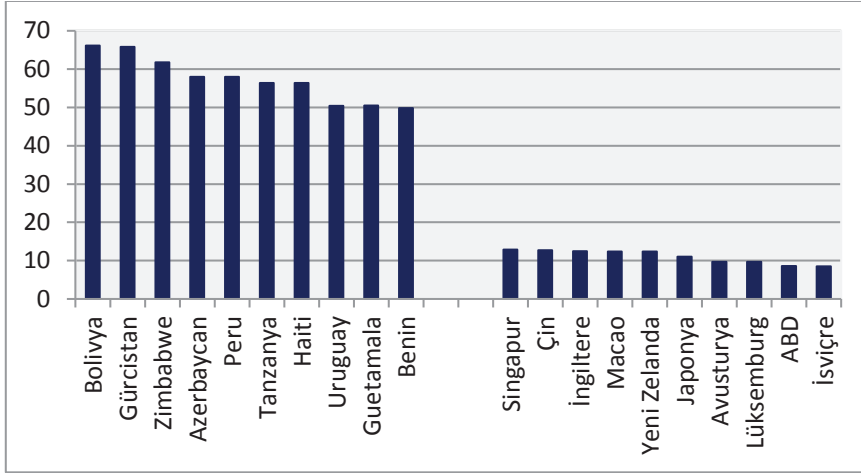
³ Tabloda yer alan bu otuz ülkeye zaman zaman *dirty thirty* (yozlaşmış-kirlenmiş otuzlar) de denilmektedir.

Şekil 1: Başlıca Ekonomilerde Vergi Kaçakçılığı Miktarları (Milyar \$)

Kaynak: Tax Justice Network, 2011

Vergi kaçakçılığının en yüksek olduğu 10 ülke Şekil 1’de gösterilmiştir. Dünyanın en büyük ekonomisine sahip olan ABD yaklaşık olarak 337,3 milyar dolar ile başı çekerken, onu 280,1 milyar dolar ile Brezilya ve 238,7 milyar dolar ile de İtalya takip etmektedir. Ancak vergi kaçakçılığının, GSYİH içerisindeki payı bakımından durum daha farklıdır. Zira bu alanda gelişmekte olan bir ülke olan Rusya %43,8 ile ilk sıraya yerleşirken, ardından %39 ile bir diğer gelişmekte olan ülke Brezilya gelmektedir. ABD’deki vergi kaçakçılığının, milli gelire oranı ise %8,6 seviyesinde kalmaktadır (Pappas, 2011). Bu da göstermektedir ki her ne kadar ekonomik büyüklüğü yüksek olan gelişmiş ülkelerde vergi kaçakçılığı miktar bakımından yüksek olsa da, bunu ekonomi içerisinde en ağır şekilde hisseden ülkeler genellikle gelişmekte olan ülkelerdir. Benzer bir durum vergiden kaçınma fiili için de geçerlidir. Vergiden kaçınma fiilinin yol açtığı vergi kayıplarının GSYİH içerisindeki payı en yüksek olan ilk iki ülke %6,97 ile Guyana ve Çad’dır. Bu alandaki ilk 10 ülke içerisinde yalnızca Malta Avrupa Birliği üyesi olması sıfatıyla gelişmiş ülke durumunda iken, diğer 9 ülkenin tamamı ya az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere aittir (World Economic Forum, 2017).

Şekil 2: Seçilmiş Ekonomilerde GSYİH'nin Yüzdesi Olarak Kayıt Dışı Ekonomi

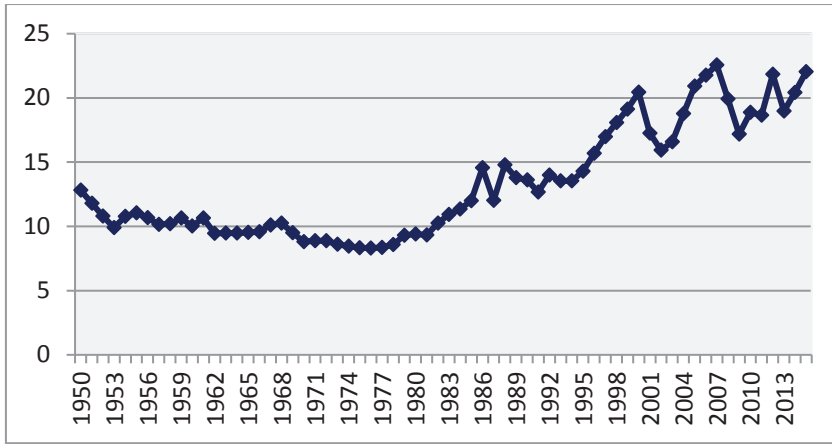
Kaynak: Schneider vd., 2010: 27-30

Kayıt dışı ekonominin en yüksek ve en düşük olduğu ülkeler Şekil 2'den görülebilir. Tamamı gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler olmak üzere Bolivya ve Peru gibi Güney Amerika ülkeleri, Gürcistan ve Azerbaycan gibi geçiş ekonomileri ile Zimbabve ve Tanzanya gibi Afrika ekonomileri kayıt dışı ekonomi sorununun en yoğun yaşandığı ülkelerdir. Buna karşın tamamı gelişmiş ülkeler olan İsviçre, ABD, Lüksemburg, Avusturya, Japonya ve Yeni Zelanda gibi ekonomilerde ise bu sorun ulusal ekonomiler üzerinde görece daha az baskı yaratmaktadır. Kayıt dışı ekonomi olgusunun bir ölçüde de toplumların vergi ahlakı ve vergi uyumu düzeylerine bağlı olduğu gerçeği de göz önüne alınacak olursa (Torgler vd., 2007; Halla, 2010; Schneider vd., 2015), vergi kayıp ve kaçaklarının artmasında önemli bir rol oynayan vergi cennetleri meselesinin, kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için daha belirgin bir sorun teşkil ettiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Nitekim az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin yaşadığı vergi kaçakçılığı sorunu, bu ülkelerdeki temel kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin kayıt dışı ekonominin sağlık harcamalarına oranı Bolivya'da %419, Rusya'da %311, Papua Yeni Gine'de %305, Kazakistan'da %292, Ukrayna'da %276 ve Lesotho'da ise %253 seviyesine ulaşmaktadır (Tax Justice Network, 2011). Yalnızca Çok Uluslu İşletmelerin (ÇUİ) neden olduğu vergi kayıplarının, dünyanın en yoksul ülkelerine olan yıllık maliyeti 100 milyar doları aşmaktadır. Bu ise ekonomik nedenlerle okula gidemeyen 124 milyon çocuğun eğitim hizmeti almasına ve yeterli sağlık hizmeti alamadığı için her yıl yaşamını yitiren en az 6 milyon çocuğun ölümünün engellenmesine yetecek bir tutara karşılık gelmektedir (OXFAM, 2016b).

Öte yandan vergi cennetleri toplumsal gelir dağılımında da bozulmalara neden olabilmektedir. Günümüzde gelir ve servet dağılımı 2. Dünya Savaşı sonrası döneme göre daha adaletsiz bir görünüm sergilemektedir (Piketty, 2014). Bunda büyük şirketlerin off-shore bölgelerine yönelmeleri ve böylece zenginliğin giderek daha küçük bir kesimin elinde toplanmasının da rolü vardır. Zira vergi cennetleri sağladıkları finansal avantajlarla üst gelir grubundakilerin vergi yükümlülüklerini azaltarak, gelirin daha yüksek bir kısmını içselleştirebilmelerini sağlamaktadırlar (OXFAM, 2016c; Tax Justice Network, 2012). Şekil 3, ABD’de en zengin %1’lik kesimin GSYİH’den aldığı payı göstermektedir. Şekilden de görüldüğü üzere finansallaşma sürecinin hız kazandığı ve bunun da bir uzantısı olarak kıyı ötesi finansal işlemlerin (ve dolayısıyla da vergi cennetlerine yönelik faaliyetlerin) arttığı 1980’lerden itibaren gelirin giderek daha büyük bir kısmı, toplumun küçük bir kesiminin elinde toplanmaya başlamıştır.

Şekil 3: ABD’de En Zengin %1’lik Kesimin GSYİH’den Aldığı Pay (%)

Kaynak: World Wealth & Income Database, 2017

5. Vergi Cenneti Tartışmalarında Güncel Bir Alan: Panama Belgeleri Skandalı

Vergi cennetleri konusu 2016 yılında yaşanan Panama Belgeleri Skandalı ile yeniden güncellik kazanmıştır. Aralarında politikacılar, sporcular ve sanatçıların da bulunduğu bazı nüfuzlu kişilerin dahil olduğu skandalın ortaya çıkması ile birlikte başta İngiltere ve İzlanda olmak üzere çeşitli ülkelerde geniş çaplı protesto eylemleri yaşanmıştır. Panama’da faaliyet gösteren Mossack Fonseca adlı hukuk şirketine ait yaklaşık 11,5 milyon adet gizli belgeyi kapsayan skandal ile 500’ü aşkın bankanın tartışmalı finansal işlemlere aracılık ettiği

(Bilton, 2016) ve dünya genelinde 300.000'den fazla firmanın, söz konusu hukuk şirketi ile bağlantılı olduğu belirlenmiştir (Harding, 2016). Skandal henüz çok yeni olduğundan meydana gelen toplam küresel vergi kaybı tam olarak hesaplanamamakla birlikte, yalnızca Avrupa Birliği'ne olan maliyetinin 2017 yılı Nisan ayı itibari ile 109 ile 237 milyar Euro arasında olduğu tahmin edilmektedir (European Parliament, 2017b: 8). Belgelerin bilgisayar ortamındaki büyüklüğü 2,6 terabyte civarındadır. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse 2010 yılında yaşanan Wikileaks skandalının belge boyutu 1,7 gigabyte kadardı (Obermaier vd., 2016). Diğer bir ifade ile Panama belgelerinin hacmi Wikileaks belgelerinden yaklaşık olarak 1500 kat daha büyüktür⁵. Bu da skandalın boyutlarını ortaya koymaktadır.

Panama, dünyanın en önemli vergi cennetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tablo 1 tekrar anımsanacak olursa Panama'nın, Bermuda ile birlikte Amerika kıtasındaki iki vergi cennetinden biri olduğu görülecektir. Tax Justice Network (2015) tarafından yapılan bir araştırmada Panama'nın dünyanın en yüksek on üçüncü *Finansal Gizlilik Endeksi (Financial Secrecy Index)* değerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Vergi cennetlerinin gizlilik boyutu göz önüne alındığında, üçüncü tarafların bilgiye erişememesi bakımından Panama'nın oldukça elverişli bir ülke olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Panama'nın büyük bir vergi cenneti olduğu bizzat Panama belgelerinden tespit edilmiş olup, bu ülkenin British Virgin Adaları'nın ardından dünyanın en çok tercih edilen ikinci off-shore bölgesi olduğu anlaşılmıştır (Burggraf, 2016; McCarthy, 2016).

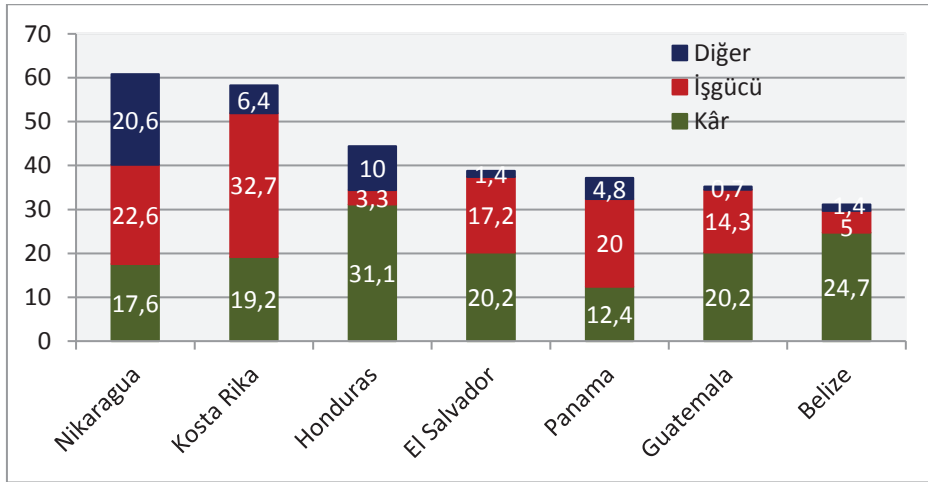
Ülkenin bir vergi cennetine dönüşmesinin hikayesi Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanmaktadır. Amerikalı büyük petrol şirketlerinin yüksek vergilerden ve regülasyon uygulamalarından kurtulmak amacıyla petrol tankerlerini Panama'nın ticari kayıtlarına kaydetmeleriyle başlayan süreç, ilerleyen yıllarda diğer taşımacılık şirketlerinin gemilerini de kapsayacak şekilde devam etmiştir (Carro, 2016). Ancak ülkenin mali yapısındaki asıl değişim 1970'lerden sonra gerçekleşmiş, 1973 Petrol Krizi sonrası dönemde kıyı ötesi finansal işlemlerin artması ile birlikte Panama da önemli bir finansal merkez haline dönüşmeye başlamıştır (Koren, 2016). Takip eden yıllarda ise ülke illegal ekonomik faaliyetler için adeta bir üs haline gelmiştir. Öyle ki 1980'li yıllar boyunca başta komşu ülke Kolombiya mafyası olmak üzere uluslararası suç örgütlerinin kara para aklama benzeri yasadışı ekonomik faaliyetlerinde Panama'yı kullanmaya başladıkları görülmüştür (Berlinger, 2016).

Günümüzde ise çeşitli ekonomik ve ekonomi dışı faktörler, Panama'yı en önemli vergi cennetlerinden biri olma konusunda öne çıkarmaya devam etmektedir. Her şeyden önce ülkenin yasal sistemi ve idari düzenlemelerinin mali gizliliğe önem vermesi ve kişiler ile şirket-

⁴ 1 terabyte = 1024 gigabyte

lerin finansal bilgilerini korumaya yönelik uygulamaları kıyı ötesi finansal işlemlerde bu ülkeye önemli bir avantaj sunmaktadır (Maverick, 2016; Tax Justice Network, 2016). İkincisi Panama'da regülasyonlar son derece sınırlı olup, bu durum uluslararası finans hareketleri için uygun bir ortam yaratmaktadır (Schjelderup, 2016; Koren, 2016). Üçüncü olarak Panama'nın ABD, Kanada ve Brezilya gibi büyük ekonomilere görece yakın oluşu mal, faktör ve sermaye akımlarında bu ülkeye kolaylık sağlamaktadır. Dördüncüsü Panama'nın para birimi olarak ulusal para Balboa ile birlikte uluslararası bir rezerv para olan Amerikan Dolarını kullanması ülkenin finansal çekiciliğini arttırmaktadır. Beşincisi Panama kanalının varlığı bu ülkeye ticari bir hareketlilik kazandırmaktadır (Berlinger, 2016). Son olarak kârlar üzerindeki vergi yükünün diğer Orta Amerika ülkelerine göre düşük oluşu da, sermaye rekabeti bakımından Panama'ya önemli bir avantaj sağlamaktadır. Keza Panama sermaye üzerindeki vergi yükünü düşük tutarken, vergileri daha çok tüketime ve işgücü gelirlerine yönlendirmektedir. Öyle ki bölge ülkelerinde kârlar üzerindeki vergi oranları ortalama %20'ler seviyesinde iken (hatta Honduras'ta %30'u aşarken), Panama'da ise %12'lerde kalmaktadır. Bu durum Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4: Orta Amerika Ülkelerinde Toplam Vergi Oranları (%)

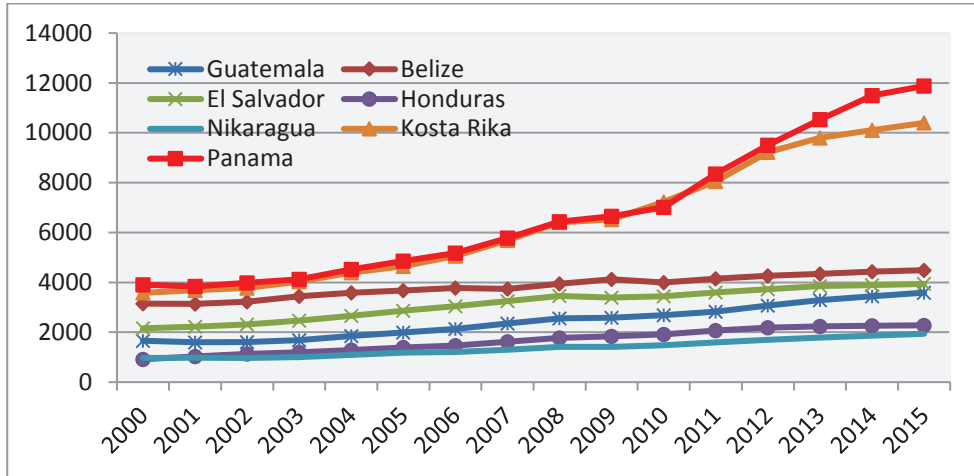

Kaynak: PWC ve World Bank, 2017: 111

Gerek hukuki, iktisadi ve mali uygulamaları gerekse de tarihsel gelişimi ve coğrafi konumu Panama'yı vergi cenneti olma konusunda elverişli bir hale getirmektedir. Bunun ülkenin ekonomik gelişimini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Ülke ekonomisinin %83'ü başta finansal aktiviteler olmak üzere hizmetler sektörüne dayanırken, Kosta Rika dışındaki diğer tüm Orta Amerika ülkelerinde ise bu oran %60'lar düzeyinde gerçekleşmekte, Kosta Rika

ise yaklaşık %76 ile yine de Panamanın gerisinde kalmaktadır (The World Factbook, 2016). Böylece Panama'nın milli gelirinde yaşanan son dönemlerdeki hızlı büyümenin temelinde özellikle finansal aktivitelerin belirleyici olduğu söylenebilir. Nitekim Şekil 5'ten de görüleceği üzere bölgenin en dinamik ekonomisi olarak bilinen Kosta Rika ile geçmişte hemen hemen aynı milli gelir düzeyine sahip olan Panama'nın, özellikle 2010'ların başlarından itibaren bu durumu kendi lehine değiştirdiği ve zaten diğer bölge ülkeleri ile olan arasındaki refah farkını bu ülke ile de oluşturmaya başladığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, Panama skandalının 2016 yılında ortaya çıkarıldığı da göz önüne alındığında, 2010 sonrası hızlı gelir artışının kısmen de olsa ülkenin vergi cenneti olmasından kaynaklanan finansal akımlar ile ilişkilendirilebilmesi mümkündür.

Şekil 5: Orta Amerika Ülkelerinde Kişi Başına Gayrisafi Milli Gelir (\$)

Kaynak: World Bank, 2017b

6. Sonuç

Küreselleşme olgusu birçok alanda olduğu gibi vergi alanında da önemli değişimlere yol açmaktadır. Bu olgunun boyutlarından birini oluşturan finansallaşma süreci, ekonominin temel dinamiğinin finansal aktiviteler olduğu bir iktisadi yapıya karşılık gelmektedir. Ekonomide finansallaşmanın etkisi arttıkça kıyı ötesi finansal işlemler ve bununla da bağlantılı olarak vergi cennetleri meselesi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Günümüzde önemli bir kısmını milli gelir, nüfus ve(ya) yüzölçümü bakımından küçük ülkelerin oluşturduğu kıyı ötesi finans bölgeleri zaman zaman vergi cenneti olma vasfından yararlananlar-ken, küresel ekonomi ise bu durumdan bir bütün olarak olumsuz yönde etkilenmektedir.

Vergi cennetlerinin ülkeler üzerindeki etkileri vergi kaçırma ve(ya) vergiden kaçınma fillelerinin artışına ve kayıt dışı ekonominin yaygınlığına da bağlı olarak; kamu hizmetlerinin yeterince sunulmaması ve toplumsal gelir dağılımının giderek adaletsiz bir görünüme bürünmesi şeklinde olmaktadır. Vergi cennetleri meselesi özellikle az gelişmiş veya gelişme yolunda olan ülkelerin ekonomileri üzerinde daha belirgin bir baskı oluşturarak, söz konusu bu ülkelerdeki sosyo-ekonomik yapıyı daha derinden etkileyebilmektedir.

Panama Belgeleri Skandalı, vergi cennetleri tartışmalarını yeniden güncel hale getirmiştir. 2016 yılında yaşanan skandal parasal maliyeti tam olarak hesaplanamamakla birlikte, bilgisayar ortamındaki boyutları itibarı ile şu ana kadar yaşanmış en büyük skandal durumundadır. Zira bu skandal, ortaya çıktığında derin sansasyonel etkiler bırakan Wikileaks skandalından bile yaklaşık olarak 1500 kat daha geniş bir belge arşivini içermektedir. Dünya çapındaki birçok firmanın dahil olduğu ve bazı ülkelerde nüfuzlu kişilerin de adının karıştığı skandal, geniş çaplı toplumsal eylemlerin de yaşanmasına neden olmuştur. Panama, gerek bulunduğu coğrafya gerekse de idari, hukuki, iktisadi ve mali uygulamaları ile yaklaşık 100 yıldan beri kayıt dışı ve(ya) yasadışı ekonomik faaliyetlerin odağı olagelmıştır. Nihayet Panama Belgeleri Skandalında da bu etmenlerin rolü açıkça görülmüştür. Ülkenin idari ve hukuki düzenlemelerinin genel yapısı, vergi cenneti olmanın önemli belirleyicilerinden biri olan finansal gizliliğe imkan vermektedir. Bu da yeryüzündeki birçok finansal aktivitenin zaman zaman Panama'ya yönelmesi ve vergi yükümlülüklerini minimize etmek isteyen kişi ya da kuruluşların bu ülkeyi tercih etmesi sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik aktivitelerinin büyük bir kısmı başta finans olmak üzere hizmetler sektörüne dayanan Panama ekonomisi, vergi cenneti olmasının da bir sonucu olarak son yıllarda önemli bir büyüme trendi içerisine girmiştir. Bu da göstermektedir ki küresel ekonominin önemli bir bölümü vergi cennetleri sorunundan olumsuz yönde etkilenirken, Panama ise vergi cenneti olma pozisyonundan belirgin bir ekonomik fayda elde etmektedir.

Kaynaklar

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. VURAL; (2004), "Vergi Rekabeti", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Ocak-Haziran), ss. 1-18.

BALTACI, Nuri and Muhammet ŞAHİN; (2016), "Relationship between Tax Regulations and Direct Foreign Capital: Case of Balkan Countries", *Turkish Economic Review*, 3(4), pp. 642-651.

BECK, Roland and Michael FIDORA; (2008), *The Impact of Sovereign Wealth Funds on Global Financial Markets*, European Central Bank Occasional Paper No. 91.

BERLINGER, Joshua; (2016), *Panama Papers: 4 Reasons why Panama is Used as a Tax Haven*, <http://edition.cnn.com/2016/04/06/americas/panama-tax-haven/>, 28.04.2017.

BILTON, Richard; (2016), *Panama Belgeleri: Vergi Cennetindeki Hesaplar Ortaya Çıktı*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160404_panama_belgeleri, 28.04.2017.

- BLUNDELL-WIGNALL, Adrian; (2007), “An Overview of Hedge Funds and Structured Products: Issues in Leverage and Risk”, *Financial Market Trends*, 92(1), pp. 37-57.
- BURGGRAF, Helen; (2016), *Panama Papers: 10 Most Popular Tax Havens*, <http://www.internationalinvestment.net/products/panama-papers-10-popular-tax-havens/>, 28.04.2017.
- CARRO, Guillermina; (2016), *How Did Panama Become a Tax Haven?*, <http://dare-think.com/2016/04/how-did-panama-become-a-tax-haven/>, 17.04.2017.
- DESJARDINS, Jeff; (2016), *The Fortune 500 Companies with the Most Cash in Offshore Tax Havens*, <http://www.visualcapitalist.com/fortune-500-companies-cash-offshore-tax-havens/>, 25.04.2017.
- DEVEREUX, Michael P. and Simon LORETZ; (2012), *What do we Know About Corporate Tax Competition?*, Oxford University Centre for Business Taxation Working Paper No. 12/29.
- DORE, Ronald; (2008), “Financialization of the Global Economy”, *Industrial and Corporate Change*, 17(6), pp. 1097-1112.
- E-MARKETER; (2016), *Worldwide Retail Ecommerce Sales Will Reach \$1.915 Trillion This Year*, <https://www.emarketer.com/Article/Worldwide-Retail-Ecommerce-Sales-Will-Reach-1915-Trillion-This-Year/1014369>, 19.04.2017.
- ENGELN, Ewald; (2003), “The Logic of Funding European Pension Restructuring and The Dangers of Financialisation”, *Environment and Planning A*, 35, pp. 1357-1372.
- EUROPEAN PARLIAMENT; (2017a), *Offshore Activities and Money Laundering: Recent Findings and Challenges*, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/595371/IPOL_STU\(2017\)595371_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/595371/IPOL_STU(2017)595371_EN.pdf), 28.04.2017.
- EUROPEAN PARLIAMENT; (2017b), *The Impact of Schemes revealed by the Panama Papers on the Economy and Finances of a Sample of Member States*, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/572717/IPOL_STU%282017%29572717_EN.pdf, 30.05.2017.
- GRAVELLE, Jane G.; (2015), *Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion*, <https://fas.org/sgp/crs/misc/R40623.pdf>, 25.04.2017.
- HALLA, Martin; (2010), *Tax Morale and Compliance Behavior: First Evidence on a Causal Link*, IZA Discussion Paper No. 4918.
- HARDING, Luke; (2016), *What are the Panama Papers? A Guide to History's Biggest Data Leak*, <https://www.theguardian.com/news/2016/apr/03/what-you-need-to-know-about-the-panama-papers>, 28.04.2017.
- HARVEY, David; (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, New York.
- HINES, James R.; (2004), *Do Tax Havens Flourish?*, NBER Working Paper No. 10936.
- HYDE, Tim; (2016), *How Much Tax Revenue are we Losing to Offshore Havens?*, <https://www.aeaweb.org/research/how-much-tax-revenue-are-we-losing-offshore>, 24.04.2017.
- JARROW, Robert A.; (2011), *The Role of ABS, CDS and CDOs in the Credit Crisis and the Economy*, <https://www.russellsage.org/sites/all/files/Rethinking-Finance/Jarrow%20ABS%20CDS%20CDO%20.pdf>, 24.04.2017.
- JONES, Richard and Subhjit BASU; (2002), “Taxation of Electronic Commerce: A Developing Problem”, *International Review of Law Computers*, 16(1), pp. 35-52.

- KAZGAN, Gülten; (2002), *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KEEN, Michael and Kai A. KONRAD; (2012), *International Tax Competition and Coordination*, Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance Working Paper No. 2012-06.
- KOREN, Marina; (2016), *What Makes Panama a Tax Haven?*, <https://www.theatlantic.com/business/archive/2016/04/panama-tax-haven/476766/>, 17.04.2017.
- KRIPPNER, Greta R.; (2005), "The Financialization of the American Economy", *Socio-Economic Review*, 3(2), pp. 173-208.
- KUTSCH, Tom; (2015), *Top 500 US Firms Keep \$2.1 Trillion in Tax Havens Study Finds*, <http://america.aljazeera.com/articles/2015/10/6/top-us-companies-keep-21-trillion-in-tax-havens-abroad.html>, 28.04.2017.
- LAFFER, Arthur B.; (1981), "Supply-Side Economics", *Financial Analysts Journal*, 37(5), pp. 29-43.
- MASAK; (2011), *Aklama Yöntemleri*, <http://www.masak.gov.tr/tr/content/aklama-yontemleri/59>, 28.04.2017.
- MAVERICK, Jack B.; (2016), *Why is Panama Considered a Tax Haven?*, <http://www.investopedia.com/ask/answers/093015/why-panama-considered-tax-haven.asp>, 29.04.2017.
- McCARTHY, Michael A.; (2014), "Turning Labor into Capital: Pension Funds and the Corporate Control of Finance", *Politics & Society*, 42(4), pp. 455-487.
- McCARTHY, Niall; (2016), *The Most Popular Tax Havens in the Panama Papers*, <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2016/04/04/the-most-popular-tax-havens-in-the-panama-papers-infographic/#66c885504a93>, 28.04.2017.
- OBERMAIER, Frederik, Bastian OBERMAYER, Vanessa WORMER and Wolfgang JASCHENSKY; (2016), *About the Panama Papers*, <http://panamapapers.sueddeutsche.de/articles/56febf0a1bb8d3c3495adf4/>, 28.04.2017.
- OECD; (1998), *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, Paris.
- OECD; (2001), *Taxation and Electronic Commerce*, Paris.
- OECD; (2008), *Tax Effects on Foreign Direct Investment*, <https://www.oecd.org/investment/investment-policy/40152903.pdf>, 18.04.2017.
- OECD; (2010), *Transfer Pricing Methods*, <http://www.oecd.org/ctp/transfer-pricing/45765701.pdf>, 18.04.2017.
- ORHANGAZI, Özgür; (2008), "Keynesgil Finansal Düzenlemelerden Finansallaşmaya: İktisat Literatürü ve ABD Ekonomisinin Finansallaşmasına Tarihsel Bir Bakış", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35(Haziran), ss. 133-159.
- ORGAN, İbrahim ve Fatih ÇAVDAR; (2012), "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Uluslararası Alanda Yaşanan Sorunlar" *İnternet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi*, 3(1), ss. 63-84.
- OXFAM; (2013), *Tax on the "Private" Billions Now Stashed Away in Havens Enough to end Extreme World Poverty Twice Over*, <https://www.oxfam.org/en/eu/pressroom/pressrelease/2013-05-22/tax-havens-private-billions-could-end-extreme-poverty-twice-over>, 25.04.2017.

OXFAM; (2016a), *The Hidden Billions: How Tax Havens Impact Lives at Home and Abroad*, <https://www.oxfam.org.au/wp-content/uploads/2016/06/OXF003-Tax-Havens-Report-FA2-WEB.pdf>, 25.04.2017.

OXFAM; (2016b), *World's Worst Corporate Tax Havens Exposed-Oxfam Report Reveals Dangerous Race To The Bottom On Corporate Tax*, <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2016-12-12/worlds-worst-corporate-tax-havens-exposed-oxfam-report-reveals>, 27.04.2017.

OXFAM; (2016c), *An Economy for the 1% - How Privilege and Power in the Economy Drive Extreme Inequality and How this Can be Stopped*, https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_0.pdf, 27.04.2017.

ÖZ, Ersan ve Sevinç YARAŞIR; (2009), *Global Bir Kavram: Vergi Rekabeti*, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 52. Seri, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905618.pdf>, 18.04.2017.

PALLEY, Thomas I.; (2007), *Financialization: What it is and Why it Matters*, Political Economy Research Institute Working Paper No. 153.

PANI, Erica and Nancy HOLMAN; (2013), *A Fetish and Fiction of Finance: Unraveling the Subprime Crisis*, http://eprints.lse.ac.uk/52731/1/Holman_Fetish_and_Fiction_%20of_Finance_2013.pdf, 24.04.2017.

PAPPAS, Peter; (2011), *American Tax Compliance Rates Highest in Civilized World, Despite What David Cay Johnston Says*, <http://www.pappastax.com/american-tax-compliance-rates-highest-in-civilized-world/>, 26.04.2017.

PEHLİVAN, Serdar ve Ali Rıza GÖKBUNAR; (2010), “Ülkemizde Transfer Fiyatlandırmasının Yol Açtığı Tahmini Kurumlar Vergisi Kaybı”, *Yönetim ve Ekonomi*, 17(1), ss. 99-120.

PIKETTY, Thomas; (2014), *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*, Çev. Hande KOÇAK, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

PWC ve WORLD BANK; (2017), *Paying Taxes 2017*, <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2017.pdf>, 30.04.2017.

SANTISO, Javier; (2008), *Sovereign Development Funds: Key Financial Actors of the Shifting Wealth of Nations*, <http://www.oecd.org/dev/41944381.pdf>, 24.04.2017.

SCHNEIDER, Friedrich; (1997), “The Shadow Economies of Western Europe”, *Institute of Economic Affairs*, 47(3), pp. 42-48.

SCHNEIDER, Friedrich; (2006), *Shadow Economies and Corruption All over the World: What Do We Really Know*, IZA Discussion Paper No. 2315.

SCHNEIDER, Friedrich and Dominik ENSTE; (1999), *Shadow Economies Around the World: Size, Causes and Consequences*, CESifo Working Paper No. 196.

SCHNEIDER, Friedrich and Robert KLINGLMAIR; (2004), *Shadow Economies Around the World: What Do We Know?*, IZA Discussion Paper No. 1043.

SCHNEIDER, Friedrich, Andreas BUEHN and Claudio E. MONTENEGRO; (2010), *Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007*, The World Bank Policy Research Working Paper No. 5356.

- SCHNEIDER, Friedrich, Konrad RACZKOWSKI and Bogdan MRÓZ; (2015), “Shadow Economy and Tax Evasion in the EU”, *Journal of Money Laundering Control*, 18(1), pp. 34-51.
- SCHJELDERUP, Guttorm; (2016), *How Panama Became a Tax Haven*, <https://www.nhh.no/en/research/research-news/article-archive/2016/april/how-panama-became-a-tax-haven/>, 28.04.2017.
- SIKKA, Prem (2003), “The Role of Offshore Financial Centres in Globalization”, *Accounting Forum*, 27(4), pp. 365-399.
- ŞAHİN, Muhammet; (2014), “Küreselleşme Sürecinin Devletin Mali İşlevlerinde Meydana Getirdiği Dönüşüm”, 2. *Uluslararası Davraz Kongresi*, Isparta, 29-31 Mayıs.
- TAVARES, Rui; (2013), *Relationship between Money Laundering, Tax Evasion and Tax Havens*, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/crim/dv/tavares_ml_/tavares_ml_en.pdf, 18.04.2017.
- TAX JUSTICE NETWORK; (2011), *The Cost of Tax Abuse: A Briefing Paper on the Cost of Tax Evasion Worldwide*, <https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2014/04/Cost-of-Tax-Abuse-TJN-2011.pdf>, 26.04.2017.
- TAX JUSTICE NETWORK; (2012), *The Price of Offshore Revisited: New Estimates for Missing Global Private Wealth, Income, Inequality and Lost Taxes*, https://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf, 27.04.2017.
- TAX JUSTICE NETWORK; (2015), *Financial Secrecy Index-2015 Results*, <http://www.financialsecrecyindex.com/introduction/fsi-2015-results>, 28.04.2017.
- TAX JUSTICE NETWORK; (2016), *The Panama Papers: The Enablers of Financial Secrecy Know what They are Doing*, <http://www.taxjustice.net/2016/04/04/15473/>, 28.04.2017.
- TEKİN, Ahmet; (2006), “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(Aralık), ss. 301-316.
- THE ECONOMIST; (2015), *Tax Blacklists*, <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21661674-naming-and-shaming-tax-havens-fraught-foolly-eu-hypocrites>, 25.04.2017.
- THE WORLD FACTBOOK; (2016), *GDP Composition by Sector of Origin (%)*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html#84>, 02.05.2017.
- TİRYAKİ, Çiğdem; (1990), *Kıyı Bankacılığı*, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği No. 9016.
- TORGLER, Benno, Markus SCHAFFNER and Alison MACINTYRE; (2007), *Tax Compliance, Tax Morale, and Governance Quality*, Georgia State University Andrew Young School of Policy Studies International Studies Program Working Paper No. 07-27.
- UNCTAD; (2000), *Tax Incentives and Foreign Direct Investment*, ASIT Advisory Studies No. 16, http://unctad.org/en/Docs/iteipcmisc3_en.pdf, 18.04.2017.
- WORLD BANK; (2017a), *Gross Domestic Product 2015*, <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>, 25.04.2017.
- WORLD BANK; (2017b), *GNI Per Capita-Atlas Method (Current US\$)*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>, 02.05.2017.

WORLD ECONOMIC FORUM; (2017), *Which Countries are Worst Affected by Tax Avoidance?*, https://www.weforum.org/agenda/2017/04/which-countries-are-worst-affected-by-tax-avoidance?utm_content=buffer7f2f9&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer, 26.04.2017.

WORLD WEALTH & INCOME DATABASE; (2017), *Data Tables*, <http://wid.world/data/>, 27.04.2017.

ZOROMÉ, Ahmed; (2007), *Concept of Offshore Financial Centers: In Search of an Operational Definition*, IMF Working Paper No. 07/87.

ZUCKMAN, Gabriel; (2015), *The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens*, <http://gabriel-zucman.eu/files/Zucman2015SlidesShort.pdf>, 25.04.2017.